

Ignacijus Karpis ir jo garsusis testamentas

Petras Juknevičius

*Tylko ostrzegam byśmy wolności nie dali
Pustej i słownej tylko, jako za moskali,
Kiedy Pan Karp nieboszyk włościan oswobodził,
A moskal ich podatkiem potrójnym ogłodził.*

*Tik noriu perspėti, kad šitos laisvės jūsų
Neliktų vien šnekom, kas buvo jau prie rusų:
Vos ponas Karpis tik paleist muziką spėjo.
Maskolius mokesčiais ji trigubai apdėjo!*

A. Mickevičius „Ponas Tadas“

Mūsų istorijoje dažnai minimas Benedikto Karpio sūnus Ignacijus (1780–1809). Turėdamas vos 14 metų, jis dalyvavo 1794 m. sukilime (užsiverbavo kaip kovų draugas į Antrąją lietuvių nacionalinę kavalerijos brigadą). I. Karpis sukilimo tikslams (greičiausiai tėvas jo vardu – P. J.) paaukojo 2 000 dukatų. Vėliau I. Karpis studijavo Vilniaus universitete (jo pavardė yra 1796 m. studentų sąrašuose). Turėdamas pakankamai lėšų, jis aplankė daug Europos šalių sostinių, kur įgijo daug žinių apie dailę, žemės ūkio ekonomiką, susipažino su pažangiausiomis laikmečio idėjomis.

Iš tėvo paveldėjęs didžiulius turtus, I. Karpis juos didino supirkinėdamas dvarus. Antai, iš Dominyko Radvilos jis nupirko Naujamiestį su palivarkais ir aplinkiniais kaimais.

Ignacijus Karpis išgarsėjo labdaringa veikla. Jo filantropija šlovinama 1808-ųjų badmečiu. Tais metais jis finansavo Žemės ūkio mokyklos steigimą ir ligoninės įkūrimą Joniškėlyje, tam tikslui paskirdamas 400 000 zlotų, mūrinį namą, 6 margus žemės bandomajam laukui. Tiesa, mokykla buvo pastatyta jau vėliau, po jo mirties. Be to, jis paskyrė 40 000 zlotų Vilniaus universitetui.

I. Karpis mėgo muziką, todėl savo Joniškėlio dvare laikė orkestrą. Atrodo, kad ir po jo mirties orkestras dar kurį laiką veikė. Antai, mokslininkas bei publicistas J. Talko-Grincevičius 1930 m. Varšuvoje išleistoje atsiminimų knygoje mini 1836 m. iškilmes Joniškėlio dvare: „*vasaros vakarą ir tamsią naktį kelią apšvietė deglai ir degančios statinės, grojo muzika, o patrankų šūviai skelbė didelę iškilmingą šventę...*“. Kad Joniškėlio dvare įvairių švenčių progomis buvo grojama, remdamasi tėvo atsiminimais, savo laiškuose užsimena ir rašytoja Gabrielė Petkevičaitė-Bitė.

Būdamas silpnos sveikatos, I. Karpis gydėsi pas Venecijos profesorių Pesolį, kuriam sumokėjo 7 000 dukatų. Mirė garsusis filantropas jaunas, vos sulaukęs 29 metų, po nesėkmingos operacijos. Kadangi savo šeimos nesukūrė, visi jo turtai atiteko giminaičiui Eustachijui Karpiui.

Į istorijos vadovėlius I. Karpis pateko dėl savo 1809 m. vasario 29 d. testamentu, kuriuo paleido iš baudžiavos apie 7 000 Joniškėlio, Senkonių, Gustonių, Naikių, Rimkūnų, Palėvenio, Naujamiesčio, Preibių–Paežerio ir Zuperkų dvarų valstiečių. Paleistiesiems valstiečiams jis dovanojo jų skolas ir davė savarankiško ūkininkavimo pradžiai po 30 olandiškų talerių. Jis rėmėsi caro Aleksandro I 1803 m. įstatymu „Apie laisvuosius žemdirbius“. Tiesa, valstiečiai, gavę laisvę be žemės, buvo apkrauti dideliais mokesčiais – činšu, ir, anot istorikės V. Daugirdaitės-Sruogienės, jų būklė pasunkėjo. Karpių giminę aprašęs Pajuosčio dvarininkas A. Meištavičius dar prideda, kad „*vienas tėra būdas rusams valdant paleisti žmogų – priimti jį į savo familiją t. y. suteikti savo pavardę ir herbą*“...

Beje, kadangi valstiečiai buvo paleisti be žemės, didžioji dauguma jų ir toliau pasiliko Karpio dvarų nuomininkai, 428 persikėlė gyventi kitur ir tik 27 tesugebėjo nusipirkti nuosavos žemės.

I. Karpio testamentą Aleksandras I patvirtino 1810 m. balandžio 24 d., nurodydamas, kad valstiečiai turi teisę pirkti žemę.

Kiek plačiau išsigilinkime į testamentą, kurį laikraščiai vėliau žadėjo išspausdinti aukso raidėmis. Savo seserims I. Karpis paskyrė: Marijanai Pliaterienei – Plokščių (Blagoslavovo) ir Kidulių dvarus tuometinėje Varšuvos kunigaikštystėje bei Sužionis ir Giriją Vilniaus apskrityje, o taip pat rūmus Vilniuje; Joanai Tiškevičienei – Šližiškių, Apytalaukio. Krinčino, Droniškių ir Krokvenų dvarus. Pagrindiniam paveldėtoji Eustachijui Tiškevičiui, giminei iš Rekyvos linijos, užrašė: iš Dominyko Radvilos pirktus Naujamiesčio dvarus su palivarkais, 9 300 000 lenkiškų zlotų, gaunamų pagrindiniuose dvaruose (Joniškėlyje, Gustonyse, Senkonyse, Klovainiuose, dviejuose Linkuvos, Rimkūnuose, Liasuose, Palėvenėje (Lavėnai – P. J.) ir Moliūnuose. Čia buvo įrašyta sąlyga, kad paveldėtojas po testatoriaus mirties

juose šeimininkaus. Sąlyga atsirado todėl, kad pagal tuometinius Rusijos įstatymus dvarai nepriklausė testamentų dispozicijai, todėl I. Karpis užrašė ne pačius dvarus, o pinigų sumą. Iš Rekyvos, iki gyvos galvos priklausiusios Pranciškui Mauricijui Karpiui, Eustachijui paskirta 8 000 lenkiškų zlotų, bet su sąlyga, kad tai jis gaus po P. M. Karpio mirties. Aišku, kad perims ir patį dvarą. Įrašyta ir viena bendra sąlyga: jei E. Karpis neturėtų palikuonių, tai minėtos sumos turi atitekti Ignacijaus seserims – M. Pliaterienei ir J. Tiškevičienei. Kiti E. Karpio turto paveldėtojai į minėtas sumas jokių teisių neturi. Tiesa, vėlesnė istorija liudija, kad E. Karpis bylinėjosi su Ignacijaus seserims.

Testamente nepamiršti ir kiti Ignacijui Karpiui artimi žmonės. Savo svainiui Gegobrastos seniūnui Ferdinandui Pliateriui jis užrašė 40 000 talerių, Upytės teisėjui Jonui Olechnovičiui – 5 000 olandiškų talerių, Tarnovskiui – 2 000 talerių ir t. t. Rūmų tarnams irgi šis tas skirta: patikėtinis ar įgaliotinis Pileckis gavo 2 000 talerių ir Bučių k. Naujamiesčio valdoje, kamerdineris Sliadžinskis – 3 000 auksinų, $\frac{3}{4}$ garderobo ir Gružių palivarką iki gyvos galvos, kambarinis Lekierovskis – 600 auksinų ir 150 rublių garderobui, ekonomas Kaminskis – 2 000 talerių, akmistrinė Skenska – 100 talerių, liokajai Grodzkis ir Korytinai, vežėjas (furmanas) Šveinčius ir miškininkas (forysie) Alekštalis – po 200 auksinų. Ištisa Joniškėlio tarnyba, nepriklausomai nuo lyties ir amžiaus, gavo po 30 olandiškų talerių. Tokie pagrindiniai garsiojo testamentu punktai.

Šaltiniai ir literatūra

1. Būtėnas P. Apie Joniškėlio Karpius // *Gimtasai kraštas*. – Nr.3. – 1936. – P.44.
2. Daugirdaitė-Sruogienė V. Lietuvos istorija. – Vilnius. – 1990. – P.223.
3. Dundulis B. Lietuva Napoleono agresijos metais (1787–1812). – Vilnius. – 1981. – p.39, 75.
4. Ignotas Karpis // *Žymių žmonių testamentai. Nuo antikos iki šių laikų*. – Vilnius. – 2002. – P.64.
5. Jucevičius L. Mokyti žemaičiai. – Vilnius. – 1975. – P. 80, 215.
6. Jučas M. Baudžiavos irimas Lietuvoje. – Vilnius. – 1972. – P.203-205.
7. Juknevičius P. Ignacijus Karpis ir jo garsusis testamentas // *Dvarų kultūra – Lietuvos kultūros dalis. Karpiai. Konferencijos, įvykusios 2003 m. vasario 28 d., pranešimų tezės / Sudarytojas ir redaktorius P. Juknevičius*. – Panevėžys. – 2003. – P.5-6.
8. Juknevičius P. Ignacijus Karpis ir jo garsusis testamentas // *Tėvynė*. – 2003 05 14.
9. Jurginis J. Lietuvos valstiečių istorija. – Vilnius. – 1978. – P.179.
10. Jurkštas V. P. Joniškėlio orkestras // *Darbas*. – 1984 03 13.
11. Kazlauskas A. Sena mirė, nauja gimė // *Darbas*. – 1985 12 28.
12. Karpis // *Lietuvių enciklopedija*. – T.11. – Boston. – 1957. – P.89.
13. Meysztowicz A. Karpowie herbu własnego. – Wilno. – 1907. – P.40-46.
14. Mickevičius A. Ponas Tadas. – Vilnius. – 1978. – P.357.

15. Miškinis A. Linkuva. Istorinė urbanistinė raida. – Kaunas. – 1999. – P.27.
16. Panevėžio vyskupija. Istoriniai duomenys, pastoracinė veikla. – Vilnius. – 1998. – P.345.
17. Rostworowski E. Karp Ignacy // Polski słownik biograficzny. –T.12 / 1. – Zsz.52. – Wrocław – Warszawa – Kraków – 1966. – P.93.